

KARAKTERISTIKE SAUČESNIŠTVA U KRIVIČNOM DELU*

Goran Čimburović
Osnovni sud u Bečeju

Jasmina Igrački*
Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd

U ovom radu autori analiziraju institut saučesništva. Saučesništvo predstavlja jedan od najsloženijih instituta krivičnog prava, koji se određuje u skladu sa određenim principima države, kaznenom politikom i zadacima krivičnog zakonodavstva. Ovom opasnom obliku kriminaliteta, koji podrazumeva učestvovanje više lica u vršenju krivičnog dela, se u savremenom krivičnom pravu poklanja sve veća pažnja. Saučesništvo je nastalo relativno kasno kao krivičnopravni institut. Sistematska pravna i zakonska određenost instituta saučesništva počela je tek u XVIII veku, kada je krivično pravo razvijeno kao posebna grana zakonodavstva. U ranijim zakonodavstvima nije bilo posebnih odredbi u vezi saučesništva, već je postojalo prikrivanje dela sa krivičnim delom, ali ne i sticaj više lica prilikom izvršenja jednog istog dela. Upravo je ovaj razlog- nepostojanje granice između prikrivanja i sticaja lica prilikom izvršenja istog krivičnog dela, dovelo do toga da se svi počinioci krivičnog dela podjednako i kažnjavaju.

KLJUČNE REČI: krivično delo / saučesnik / izvršilac / objektivna veza / subjektivna veza / podstrekač / pomagač

* Ovaj tekst je nastao kao rezultat na projektu "Kriminal u Srbiji: fenomenologija, rizici i mogućnosti socijalne intervencije" (broj 47011) koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja RS.

* E-mail: jasminaignracki@yahoo.com

UVOD

Saučesništvo kao oblik kolektivnog izvršenja krivičnog dela predstavlja jedan od najsloženijih instituta opšteg dela krivičnog prava. Kada u izvršenju krivičnog dela učestvuje samo jedno lice – izvršilac, tada postoji jedinstveno krivično delo (solitarni kriminalitet). A kada u izvršenju krivičnog dela učestvuju dva ili više lica, tada postoji saučesništvo (kolektivni kriminalitet). Lica koja svojim delatnostima, sa jednom ili sa više radnji, u isto ili različito vreme, na istom ili različitim mestima ostvaruju krivično delo, nazivaju se saučesnici¹ U teoriji i sudskoj praksi, saučesništvo, kao institut krivičnog prava, počeo se izučavati prilično kasno, s obzirom na niz dilema na koje se nailazilo u toku njegove prirode tumačenja. Mnoga sporna pitanja, vezana su za ovaj institut, a najbitinja se vezuju za sam pojam saučesništva, pravnu prirodu, njegove oblike, oblike vinosti koji treba da se ostvare kod svakog saučesnika ponosob, način kažnjavanja, da bi se uopšte i moglo govoriti o saučesništvu. Teorijska interesovanja, za ovaj pojam, naročito je poraslo kada je došlo do aktueliziranja problematike koje su vezane za subjektivnu odgovornost učinilaca krivičnih dela. Ovaj uslov za primenu kazne u krivičnom pravu, razradila je klasična krivičnopravna škola, a on je nastao onda kada su predstavnici ove škole tražili šta je osnov postojanja krivice a samim tim i odgovornosti saučesnika krivičnog dela. Bez obzira na činjenicu, što je klasična krivičnopravna škola prva obradila i prva posvetila pažnju saučesništvu kao posebnom institutu, on je bio i ranije poznat. Institut saučesništva pominje se u zakonodavstvima razvijenih robovlasničkih i feudalnih država koje su kažnjavale one koji su i učestvovali u izvršenju i ostvarenju krivičnog dela. Tadašnje zakonodavstvo nije razdvajalo i razgraničavalo stepen odgovornosti i učešće pojedinaca u vršenju krivičnog dela i nisu cenili pojedinačni doprinos svakog od njih.

U Nemačkom zakonodavstvu nailazimo na najpoznatiji zakonski akt koji je nastao u XIII veku, poznat pod nazivom "Saksonsko ogledalo" u kome se opisuju opšte odgovornosti saučesnika, a tada se po prvi put pominje izraz "saradnja", koji označava pružanje i davanje pomoći i davanje saveta izvršiocima krivičnog dela. I u Opštem nemačkom Krivičnom zakonu poznatijem pod nazivom "Karolina" iz XVI veka, pored reči saradnja, pominju se i reči "podstrekavanje u vezi krivičnih dela ubistva", "telesne povrede" i dr. Austrijski Krivični zakonik, takozvani, "Terezijana", koji datira iz XVIII veka, prvi se osvrće na uzročnu vezu (kauzitet) i njeno postojanje, prilikom razlikovanja

¹ Jovašević, D. (2002) Komentar Krivičnog zakona SR Jugoslavije, Beograd: Službeni glasnik, str. 78-82.

saučesništva od doticaja, kao objektivnog kriterijuma, koga treba uzeti u obzir. Po ovom zakonu, postoji saučesništvo samo u onom slučaju kada je od saučesnika ili kako su oni to tada nazivali "saradnika" preduzeta svesna i zlonamerna saradnja, a koja je sa njihove strane bila povod i uzrok izvršenja krivičnog dela. Francuski Krivični zakonik iz 1971. godine, govori o saučesništvu, u kome se po prvi put uočava razlika između izvršioca, podstrekača i pomagača. Drugi Francuski zakonik iz tog vremena "Napoleonov kodeks", koji predstavlja nastavak prethodno pomenutog zakonika, takođe obrađuje saučesništvo i ide dalje u određivanju saučesništva, s time što posebno obraća pažnju na subjektivnu stranu saučesništva. Pored navedenih zakonika i Krivični zakonik Bavarske iz XIX veka, saučesništvo uobličava u krivičnopravni institut. Ovaj zakonik po prvi put pominje organizovanje zločinačkih udruženja pored podstrekavanja i pomaganja kao oblika saučesništva, koji i po sadašnjem zakoniku predstavlja poseban pravni institut.

POJAM I OBLICI SAUČESNIŠTVA

Saučesništvo predstavlja veoma složen krivičnopravni institut. U praksi ga nazivaju i "učestvovanje" (odnosno sticaj). Reč saučesništvo proizilazi iz etimološkog tumačenja samog pojma i znači "učestvovanje više lica prilikom izvršenja jednog istog krivičnog dela", a ta lica koja učestvuju u izvršenju i ostvarenju krivičnog dela nazivaju se saučesnici. Prilikom proučavanja instituta saučesništva i u prošlosti a često i u današnje vreme, jedno od osnovnih pitanja je: da li se pored izvršioca krivičnog dela (*onaj ko je i fizički realizator posledice*) potrebno kazniti i ostala lica koja su svojim radnjama doprinela da dođe do posledice. Takođe, postavlja se pitanje, da ukoliko je potrebno kazniti i ta lica, koji je to osnov njihove kažnjivosti tj. da li njihov osnov subjektivne odgovornosti i kažnjivosti leži u njihovim sopstvenim radnjama izvršenja ili se taj osnov nalazi u radnjama izvršioca kojom je izvršeno krivično delo. Takođe, može se postaviti i pitanje da li se kod saučesništva pojavljuje poseban vid odgovornosti ili je to onaj vid odgovornosti koji se traži i kod pojedinačnog izvršioca, a koji se izražava u obliku umišljaja ili nehata (oblika vinosti), odnosno da li će saučesnici odgovarati i biti kažnjeni zbog radnje izvršioca dela ili zbog svojih radnji i doprinosa u izvršenju tog krivičnog dela. Tražeći odgovor na postavljena pitanja, iskristalisala su se različita shvatanja koja su i uticala na pojavu različitih rešenja po pitanju instituta saučesništva. Nedvosmisleno proizilazi da je saučesništvo jedan veoma kompleksan krivičnopravni institut kome je potrebno posvetiti posebnu pažnju, kako u teoriji tako i u praksi.

U svojoj biti saučesništvo predstavlja učešće više lica u izvršenju jednog određenog krivičnog dela. Međutim, to je samo pretpostavka za postojanje saučesništva, gde je pored navedenog uslova potrebno i da budu ispunjeni i drugi uslovi da bi se radilo o saučesništvu. Neophodno je da postoje i određene "tačke vezivanja" i "spone" koje bi delovanja više lica, saučesnika, objedinila u njihovo zajedničko delo (npr. kada dva vozača oba vozeći nepropisnom brzinom prouzrokuju saobraćajnu nezgodu u kojoj neko lice izgubi život ili bude teško telesno povređeno, oni jesu učestvovali u izvršenju istog dela ali ne i u svojstvu saučesnika, već kao dva samostalna izvršioca). Potrebno je naglasiti da nije svako učestvovanje od strane više lica, saučesništvo u krivičnopravnom smislu. To učestvovanje se može manifestovati u širokom luku: počev od običnog, pasivnog, posmatranja ili odobravanja nekog lica za vršenje, pa do aktivnog učestvovanja u ostvarenju tog krivičnog dela. Kada se ovo analizira dolazi se do zaključka da na jednoj strani postoje veoma udaljene i po intenzitetu slabe forme učestvovanja, gde se ne može govoriti o saučesništvu, a s druge strane kao suprotnost, pojavljuje se lice koje ostvaruje radnju izvršenja krivičnog dela tj. koji je izvršilac krivičnog dela. Zato je potrebno je da se saučesništvo razgraniči, kako u odnosu na one oblike učešća koje ne zaslužuju da budu obuhvaćene kriminalnom zonom, tako i u odnosu na ono što predstavlja najintenzivniju formu učešća u ostvarenju krivičnog dela, a to je izvršilaštvo. Dakle, može se govoriti o tri grupe lica koja ostvaruju krivično delo o to: 1. **izvršioc**i (neposredni izvršioc*i*, posredni izvršioc*i* i saizvršioc*i*), 2. **saučesnic**i i 3. **ostala lica** čiji doprinos po intenzitetu i kvalitetu nije od takvog značaja da u odnosu na takve forme učestvovanja treba reagovati krivičnim pravom. Saučesnike treba razlikovati od izvršioca i po stepenu njihovog doprinosa u ostvarenju krivičnog dela. Upravo u pogledu tog trećeg kruga lica koji ne ulaze u kriminalnu zonu, problem razgraničenja sa saučesništvom je veoma važan, ali istovremeno i veoma složen.

Analizirajući pravnu prirodu saučesništva, može se reći da postoje dva osnovna pristupa, odnosno dve osnovne teorije i to : a) *Akcesion*a tj. zavisna ili monistička teorija i b) *Principijel*na tj. samostalna ili pluralistička teorija. Zastupnici *akcesion*e teorije smatraju da je krivično delo rezultat delovanja svih saučesnika zajedno i da je to njihovo zajedničko delo. Zagovornici ove teorije, smatraju da izvršilac vrši krivično delo uz saglasnost svih ostalih, koji takođe to žele, ali se ne pojavljuju kao neposredni izvršioc*i*, već kao učesnici u delu neposrednog izvršioca. Dakle, postoji radnja kojom se izvršava krivično delo a postoje i druge radnje koje su uzgredne ili zavisne (akcesion

radnje prilikom izvršenja krivičnog dela od strane neposrednog izvršioca saučesnici u krivičnom delu. U ovom slučaju, i pored toga što u izvršenju krivičnog dela učestvuje više lica, ono ostaje u jedinstvu, odnosno ostaje jedno delo i predstavlja zajednički osnov za odgovornost svih lica koja su učestvovala u njegovom izvršenju. Odgovornost za krivicu je zajednička, a da od neposrednog izvršioca dela zavisi da li će i ostali saučesnici biti odgovorni ili ne, ukoliko on preduzme radnju izvršenja krivičnog dela. Akcesionost, po mišljenju njenih zagovornika, može biti izražena u fazama, odnosno u više stepena a što sve zavisi od faze do koje je izvršilac dospelo prilikom izvršenja krivičnog dela. Shodno tome, teoretičari su mišljenja da postoje dva oblika akcesionosti, i to *kvantitativna i kvalitativna*. *Kvantitativna akcesionost* postoji u slučaju kada je izvršilac dovršio krivično delo a ako je samo pokušao, a nije ga dovršio, ovaj oblik akcesionosti postojaće samo ako je zakonodavstvom predviđeno da se i pokušaj kažnjava. Ova akcesionost zavisi od toga da li je izvršilac potpuno ostvario krivično delo odnosno sa svim ili samo sa nekim opštim elementima krivičnog dela.²

Zbog razlika na kvantitativnoj osnovi pojavile su se četiri vrste akcesorne teorije:

- teorija minimalne akcesionosti, po kojoj je dovoljno da je izvršilac preduzeo neku radnju prilikom izvršenja dela bez obzira da li je ta radnja protivpravna ili nije, tj. potrebno je da je na strani izvršioca ostvaren bilo koji opšti element krivičnog dela izuzev protivpravnosti;
- teorija limitirane akcesionosti, po kojoj je neophodno da radnja koju je izvršilac preduzeo prilikom izvršenja krivičnog dela obavezno bude protivpravna;
- teorija o ekstremnoj akcesionosti, po kojoj je potrebno da je krivično delo ostvareno u celosti sa svim svojim obeležjima. Po ovoj teoriji potrebno je da je krivično delo svršeno i da ono sadrži sve elemente krivičnog dela koji su zakonom predviđena to se odnose i na one koji su kako subjektivne tako i objektivne prirode. Ova teorija je bila prihvaćena i u Nemačkom krivičnom zakoniku iz 1871. godine. i neka druga zakonodavstva su je prihvatila, međutim, morala su da uvedu i pojam posrednog saizvršilaštva, koja bi donekle ublažila ovaj problem ali ne i rešila
- teorija o hiperekstremnoj akcesionosti predviđa da odgovornost saučesnika zavisi kako od izvršioca dela tako i od ostalih okolnosti kako objektivne tako i subjektivne prirode koje su u vezi sa izvršiocom dela, a

² Jović, M.,(2011), *Krivično pravo*,opšti deo, Kolor pres, Leskovac, str. 320.

mogu uticati i na oslobođenje od kazne ili na visinu kazne, koje se moraju uzeti u obzir prilikom odmeravanja saučesnicima i izvršiocu, ali ova varijanta teorije nije prihvaćena danas ni u jednom zakonodavstvu.

Monističke teorije predstavljaju tradicionalno shvatanje koje se tiče pravne prirode saučesništva. Ovakvo shvatanje saučesništva je prihvaćeno od većine pravnih teoretičara i danas se primenjuje u većini zemalja. Principijelna ili pluralistička teorija je teorija koja polazi sa stanovišta da su sa gledišta uzročnog odnosa, sve radnje saučesnika koji učestvuju u izvršenju krivičnog dela, od istog značaja. Ovakvu teoriju, je začeo i zastupao austrijski teoretičar *Nikoladini*, a dalje je razradio i razvijao norveški kriminalista *Gec*. Zastupnici ove teorije su saglasni da postoji istovetno uzročno značenje svih uslova koji su bitni i koji doprinose nastupanju posledice krivičnog dela. Svaki saučesnik je odgovoran u vezi svoje sopstvene preduzete radnje prilikom izvršenja dela, a tretira se kao da je sam izvršio to delo. Dakle, izvršeno krivično delo se može pripisati svakom od saučesnika koji je učestvovao u izvršenju dela, a jedini izuzetak je onaj koji se odnosi na pomagače, gde se u nekim slučajevima može pojaviti u obliku uslova za postojanje krivičnog dela, a ne uzroka nastupile posledice. Kako se prema ovoj teoriji krivično delo može pripisati svakom ko je učestvovao u vršenju krivičnog dela, dolazi se do zaključka da svako od učesnika odgovara za svoje delo a ne za delo koje je počinio drugi saučesnik.

U savremenom krivičnom zakonodavstvu najviše je zastupljena teorija o ograničenoj (limitiranoj) akcesionosti saučesništva.³ Ova teorija je zastupljena i u našem zakonodavstvu, po kome se, kada je krivično delo ostvareno od strane više učesnika, to delo tretira kao jedno krivično delo, koje je rezultat delovanja svih učesnika, a odgovornost saučesnika je vezana za radnju izvršenja krivičnog dela i nije samostalna. Međutim, od ove teorije u našem Krivičnom zakoniku postoji i nekoliko posebnih i jedan opšti izuzetak. Opšti se odnosi na odgovornost podstrekača kada podstrekavanje nije uspelo, a u vezi krivičnog dela za koje je propisana kazna od pet godina zatvora i više. Posebni izuzeci su predviđeni kod krivičnih dela npr: iz čl. 419 st 2 KZ (podrivanje vojne i odbrambene moći), iz čl. 422 st.2 KZ (služba u neprijateljskoj vojsci) i dr, a gde se radnje od strane podstrekača i pomagača tretiraju kao samostalna krivična dela. To znači da ona postoje i kada izvršilac uopšte nije preduzeo nikakvu radnju izvršenja, a ako je izvršilac

³ Ibid, str. 298.

pokušao izvršenje tog dela i ono je ostalo u pokušaju, onda će oni odgovarati za svršeno delo.

Za postojanje instituta saučesništva potrebno je da budu ispunjeni i određeni uslovi, jer nije dovoljno da u izvršenju krivičnog dela samo učestvuje više lica, već je neophodno da među tim licima bude ostvarena i da postoji objektivna i subjektivna veza. *Objektivna veza* pretpostavlja obavezu svakog od saučesnika da preduzme neku radnju a kojom se doprinosi izvršenju određenog krivičnog dela. Te radnje koje se preduzimaju od strane saučesnika moraju među sobom biti tako povezane, da sve zajedno vode ka istom cilju, odnosno da posledica radnji saučesnika pri izvršenju krivičnog dela dovede do istog cilja i rezultata. Ako između posledice krivičnog dela i svake pojedinačne radnje od strane svih saučesnika postoji uzročna veza, onda postoji i objektivna veza. Radnje saučesnika mogu biti različite. U prvom redu radnja izvršioca jeste radnja izvršenja krivičnog dela, a radnja saučesnika, u užem smislu jeste radnja podstrekavanja, radnja pomaganja i radnja organizovanja. Između svih ovih radnji i zabranjene posledice treba da postoji uzročna veza.⁴ *Subjektivna veza*, kod saučesništva sastoji se u svesti pojedinih učesnika o zajedničkom delovanju sa drugim licima⁵. To znači, da saučesnici znaju za postojanje svih koji učestvuju u izvršenju istog krivičnog dela. Nije potrebno da se saučesnici među sobom i poznaju i komuniciraju prilikom izvršenja krivičnog dela, već je dovoljno da su svesni da u izvršenju krivičnog dela učestvuju i druga određena lica. Bitno je, dakle, da oba navedena uslova kumulativno budu ispunjena, pa tek tada može postojati saučesništvo.

Saizvršilaštvom se još naziva i kolektivni-grupni kriminalitet, u kome učestvuje više lica. Učestvovanje više lica, prilikom izvršenja krivičnog dela, može sa ostvariti na više načina:

- Kada sva lica prilikom izvršenja krivičnog dela u tome učestvuju na isti način i zajedno čine radnju izvršenja krivičnog dela onda postoji *saizvršilaštvo*.
- U slučaju kada više lica učestvuje u izvršenju krivičnog dela, a neka od njih navode učinioca da izvrši i preduzme radnju izvršenja krivičnog dela tada se radi o *podstrekavanju*.
- Kada neka lica prilikom izvršenja istog krivičnog dela pomažu izvršiocu krivičnog dela da ostvari posledicu, tada postoji *pomaganje*.

⁴ Srzentić, N., Stajić, A., Lazarević, Lj., (1978), Krivično pravo SFRJ, Opšti deo, Savremena administracija, Beograd, str. 266.

⁵ Ibid

Ovim navedenim radnjama odgovaraju i tri vrste saučesnika i to: **saizvršilac, podstrekač i pomagač**. U savremenom krivičnom zakonodavstvu figuriraju dva pojma saučesništva i dva njegova posebna oblika: *saučesništvo u užem smislu* i *saučesništvo u širem smislu*. U užem smislu saučesništvo se manifestuje kao podstrekavanje i pomaganje, a u širem pored ova dva navedena i saizvršilaštvo. Izvršilaštvo se može definisati kao oblik saučesništva gde radnju izvršenja preduzima jedno lice, bez obzira da li je ovo lice u preduzimanju radnje bilo podstrekuto ili pomognuto od strane jednog ili više lica.⁶ Takođe, poznata su i dva različita shvatanja pojma izvršilaštva i to u užem i u širem smislu. U užem smislu se pod izvršilaštvom podrazumeva slučaj kada samo jedno lice preuzme radnje i delatnosti koje su propisane zakonom prilikom izvršenja krivičnog dela. Po ovom shvatanju, sva ostala lica koja vrše druge radnje izvan radnji izvršenja prilikom vršenja krivičnog dela nisu izvršioci već saučesnici. Za razliku od ovog shvatanja, *izvršilaštvo u širem smislu* ne poznaje u ovom slučaju saučesnike, već smatra da su izvršioci sva lica koja učestvuju u izvršenju istog krivičnog dela bez obzira koje radnje vrše tom prilikom. U našem zakonodavstvu je prihvaćeno uže značenje pojma izvršilaštvo, gde je jasno napravljena razlika između izvršioca i saučesnika.

Našim zakonodavstvom predviđeno je da se učiniocem krivičnog dela, pored izvršioca, tretira i saizvršilac, podstrekač i pomagač, pa analizirajući ovako pojam učinioca, dolazi se do shvatanja da je ovom pojmu potrebno dati šire značenje u odnosu na pojam izvršilac. Po tom širem shvatanju pojma izvršilaštva, u teoriji se razlikuju tri oblika izvršilaštva i to: *neposredno izvršilaštvo, posredno izvršilaštvo i saizvršilaštvo*. Iako je u našoj teoriji napravljeno razgraničenje među navedenim pojmovima, prihvaćeno je najuže shvatanje pojma izvršilaštva, a što je uticalo da institut posrednog izvršilaštva ne dobije vidno mesto u sistemu Opšteg dela, dok je sa druge strane, saizvršilaštvo svrstano u okviru saučesništva. Pod posrednim izvršilaštvom se smatra u slučaju kada jedno lice iskoristi drugo lice da izvrši krivično delo. Posredni izvršilac koristi nesvesnost, zabludu i neznanje drugog lica i na taj način ga zloupotrebljava i navodi da poćini krivično delo, koje to lice ne želi. Posredni izvršilac ne preduzima faktičku radnju izvršenja krivičnog dela, već kao intelektualni i voljni izvršilac, dok samu radnju izvršenja krivičnog dela preduzima drugo lice navedeno od strane posrednog izvršioca. Prema tome, stvarni izvršilac u ovom slučaju je lice koje je zavedeno i nema volju da poćini krivično delo ili je pogrešno voljno usmereno. Može se reći da je posredni izvršilac ono lice koje se prilikom izvršenja krivičnog dela koristi drugim licem kao svojim oruđem, ali samo pod

⁶ Jovašević, D., (1998), Leksikon krivičnog prava, Beograd, str. 145.

uslovom da to krivično delo ostvaruje kao svoje a ne kao tuđe. Dakle, tom prilikom lice koje neposredno izvrši krivično delo se ne može smatrati počinioцем, jer na njegovoj strani nedostaje subjektivan elemenat, tj. krivica, s obzirom da je naveden od strane posrednog izvršioca.

Postoje nekoliko oblika posrednog saizvršilaštva :

1) *oblik nesvesnog i nevoljnog oruđa* postoji onda kada posredni izvršilac zloupotrebi drugo neuračunljivo lice ili lice koje ne podleže krivičnoj odgovornosti;

2) *oblik svesnog i voljnog oruđa* koji je ostvaren kada neposredni izvršilac krivičnog dela sa umišljajem preduzima radnju izvršenja krivičnog dela ali delo koje ostvaruje ne ostvaruje kao svoje, već u interesu i za račun posrednog izvršioca;

3) *oblik nenamernog dolaznog oruđa* koji postoji u slučaju kada neposredni izvršilac ostvaruje krivično delo koje sadrži nameru kao elemenat bića krivičnog dela ali ta namera ne postoji kod njega već kod drugog lica, tj. kod posrednog izvršioca;

4) *oblik nekvalifikovanog dolaznog oruđa*, je ostvaren u slučaju kada se jedno lice koje poseduje određeno svojstvo za izvršenje krivičnog dela posluži drugim licem za njegovo izvršenje, koje nema takvo svojstvo.

U našem krivičnom zakonodavstvu nije usvojen institut posrednog izvršilaštva s obzirom da je kod nas usvojena teorija akcesiorne odgovornosti. Ipak u teoriji postoje slučajevi koji se mogu tretirati kao posredno izvršilaštvo a to su sledeći: u slučaju kada se neko lice prilikom izvršenja krivičnog dela posluži licem koje se po zakonu smatra dete, tj. ono koje nije navršilo četrnaest godina života; kada se prilikom izvršenja krivičnog dela lice služi apsolutnom silom; kada se za izvršenje krivičnog dela iskoristi lice koje se nalazi u stvarnoj zabludi i kada se službeno ili vojno lice posluži za izvršenje službenog, odnosno vojnog krivičnog dela, licem koje nema status službenog ili vojnog lica.⁷

Saizvršilaštvo postoji kada više lica učestvovanjem u radnji izvršenja sa umišljajem ili iz nehata zajednički izvrše krivično delo ili kada ostvarujući zajedničku odluku drugom radnjom sa umišljajem bitno doprinesu izvršenju krivičnog dela.⁸ Saizvršilaštvo je neophodno da postoji i subjektivna i objektivna veza među učesnicima krivičnog dela. Objektivna veza se ostvaruje preduzimanjem radnji od strane svih učinilaca kojima se ostvaruje

⁷ Ibid, str.301

⁸ Ibid

krivično delo. Nije neophodno da svi učinioci radnje preduzimaju istovremeno i od početka, već je dovoljno da neki od njih započnu a da drugi dovrše isto krivično delo. Saizvršilaštvo postoji i kada svi učesnici u izvršenju jednog dela, ostvarujući zajedničku odluku nekom drugom radnjom, a ne radnjom izvršenja sa umišljajem bitno doprinesu izvršenju krivičnog dela.⁹ Za postojanje saizvršilaštva nije neophodan izričit dogovor između okrivljenih, već samim svojim ponašanjem saizvršiocu mogu da se saglašavaju sa radnjom drugog okrivljenog i da te radnje prihvataju kao svoje.¹⁰ Subjektivna veza među učesnicima je ostvarena kada kod njih postoji svest da svi zajedno počine radnje izvršenja. Tako npr. nema saizvršilaštva kada jedno lice obje vozilo i iz njega oduzme radiokasetofon, pa zatim naiđe drugo lice i videvši da je vozilo objeno iz njega oduzme ostale stvari. U ovom slučaju saizvršilaštvo bi postojalo kada bi ta dva lica zajedno obili to vozilo pre krađe.

Postoji nekoliko vrsti saizvršilaštva:

- *prividno saizvršilaštvo*- koje postoji kada više lica učestvuje u vršenju istog krivičnog dela, bez zajedničke odluke o preduzimanju delatnosti pa se svako pojavljuje kao samostalni izvršilac krivičnog dela;
- *sukcesivno saizvršilaštvo* - pojavljuje se kada se više lica smenjuje u vršenju delatnosti ili kada se jednom izvršiocu koji je započeo radnju krivičnog dela pridruži drugo lice i nastavi delatnost pre nego što se radnja izvršenja dovrši;
- *nužno saizvršilaštvo*, postoji kod nekih krivičnih dela kod kojih je nemoguće da budu izvršena od strane jednog lica (npr. rodoskrvljenje), kod krivičnih dela kod kojih se radnje saizvršilaštva kreću u jednom pravcu, tj. slivaju se (npr.oružana pobuna).

Kod saizvršilaštva i saučesništva postoji niz sličnosti i razlika. Jedna od najbitnijih sličnosti je da kod oba oblika saizvršilaštva u izvršenju krivičnog dela potrebno je da učestvuje više lica. Razlika je što kod saizvršilaštva prilikom izvršenja krivičnog dela učestvuju sva lica, a kod saučesništva to nije slučaj, već krivično delo vrši jedno lice a ostala mu drugim radnjama pomažu odnosno doprinose izvršenju dela. U najvećem broju slučajeva to su delatnosti (kod saučesništva) koje prethode ili slede samom činu izvršenja dela. Sa formalne strane te delatnosti se nalaze van bića krivičnog dela, tako da su teoretičari mišljenja da one (radnje) imaju karakter doprinosa a

⁹ Ibid, str.302

¹⁰ Presuda Apelacionog suda u Kragujevcu, (1.4.2010), Kž. 44/10

ne prouzrokovanja posledice koja nastaje izvršenjem krivičnog dela. Da bi se razgraničila ova dva pojma, odnosno kako bi mogli da se postave kriterijumi za njihovo razlikovanje, u krivičnopravnoj nauci postoji nekoliko shvatanja o teorijama u vezi razgraničenja ova dva pojma: *objektivne teorije*; *subjektivne teorije*; *objektivno-subjektivne teorije*; *teorija podele rada* i *teorija vlasti nad delom*.

Objektivne teorije zastupaju mišljenje da se pod saizvršiocama smatraju sva ona lica koja učestvuju u izvršenju određenog krivičnog dela, i vrše radnju koja se pojavljuje kao uzrok njihove posledice. Po ovoj teoriji su saizvršiocima samo ona lica na osnovu čije radnje je došlo i do posledice. Zastupnici *subjektivnih teorija* smatraju da saizvršilaštvo postoji kada lica koja učestvuju u izvršenju krivičnog dela hoće to delo kao svoje ostvarenje.¹¹ Po ovoj teoriji od lica koje učestvuje u izvršenju dela zavisi da li će biti saizvršilac, podstrekač ili pomagač, odnosno od njegove volje zavisi da li će to delo prihvatiti kao svoje ili ne. Po *objektivno-subjektivnoj teoriji* potrebno je da bi se moglo govoriti o saizvršilaštvu da se ispune i subjektivni i objektivni uslov. Dakle, potrebno je da lice i učestvuje svojom radnjom prilikom izvršenja krivičnog dela kojim nastaje posledica i da kod tog lica postoji svest o zajedničkom delovanju sa drugim licima i prouzrokovanju posledice u vezi istog krivičnog dela. Teoretičari pod *teorijom podele rada* tretiraju slučajeve kod saizvršilaštva, kada među licima koja vrše jedno krivično delo, postoji takoreći sporazum o podeli delatnosti među njima. Odnosno potrebno je da svako od njih zna šta tačno treba da uradi prilikom izvršenja krivičnog dela. Po *teoriji vlasti nad delom*, saizvršiocem se smatra ono lice koje na osnovu zajedničke odluke svih ostalih lica u izvršenju jednog krivičnog dela, učestvuje u radnji izvršenja. To znači da zagovornici ove teorije smatraju da se pod saizvršiocem može smatrati samo ono lice koje daje ozbiljan doprinos svojom delatnošću i zajedno sa drugima dominira i učestvuje u izvršenju krivičnog dela.

Podstrekavanje je umišljajno navođenje, odnosno izazivanje ili učvršćivanje odluke kod nekog lica da izvrši određeno krivično delo.¹² Dakle podstrekavanje postoji kada se kod nekog lica učvrsti volja kada je neodlučan da učini krivično delo ili drugu protivpravnu radnju. Bitno je da se učvršćavanje volje vrši kod lica u onim momentima i vremenu kada je to lice još neodlučno i još se koleba. Podstreknuti se može i osoba koja ima plan o izvršenju krivičnog dela a još nema stvorenu sliku o pristupanju

¹¹ Ibid, str.303

¹² Ibid, str.307

izvršenja tog plana.¹³ Kada kod tog lica već postoji jasna i čvrsta volja za činjenjem krivičnog dela tada postoji psihičko pomaganje a ne podstrekavanje, pa se pod psihičkim pomaganjem podrazumeva jačanje već postojeće volje i rešenosti da se izvrši krivično delo. U praksi je moguće nizom različitih radnji izvršiti radnju podstrekavanja. Potrebno je napomenuti da se podstrekavanje može izvršiti samo radnjom činjenja. To je moguće uraditi na razne načine npr. nagovaranjem, davanjem raznih poklona ili obećanja istih, dovođenjem u zabludu da ono što se podstrekava ne predstavlja krivično delo a podstrekavanjem se smatra i prividno odvrćanje od izvršenja neke radnje, kojom se podstiče to lice da tu radnju zaista i učini. Podstrekavanje se može vršiti gestovima, rečima, kao i stvaranjem određenih provocirajućih situacija koje mogu podstaknuti neko lice na rađanje ideje o izvršenju krivičnog dela. Potrebno je da budu ispunjeni određeni uslovi da bi moglo da se govori o podstrekavanju, a koji se tiču odnosa između podstrekača i podstrekavanog sa jedne i podstrekača i krivičnog dela sa druge strane. Ti uslovi su: tačno određeno lice je potrebno da postoji prema kome je potrebno da bude usmereno podstrekavanje. Potrebno je da podstrekač svojom radnjom utiče na tačno određeno lice a koje će nakon uticaja od strane podstrekača izvršiti određeno krivično delo; mora da postojati tačno određeno krivično delo na koje će biti usmereno podstrekavanje; podstrekač treba da dela sa umišljajem prilikom navođenja drugog lica na izvršenje krivičnog dela. Takođe, neophodno je da kod podstrekača postoji svest da kod lica koga podstrekava postoji veza između navođenja i stvorene odluke da to lice izvrši krivično delo.

U teoriji su poznata dva oblika podstrekavanja i to: *neposredno i posredno podstrekavanje*. *Neposredno podstrekavanje* je u slučaju kada sam podstrekač navodi drugo lice da ono izvrši krivično delo. Kada postoji više lica koji podstiču lice da izvrši krivično delo, onda postoje *sapodstrekači*. *Posredno podstrekavanje* postoji kada jedno lice navodi drugo lice da ono podstrekne treće lice da izvrši određeno krivično delo. Postoji i neuspelo podstrekavanje, koje postoji u slučaju kada podstrekač ne uspe da nagovori određeno lice da izvrši određeno krivično delo, ili uspe da ga nagovori ali to lice odustane od izvršenja dela na koje je podstreknuo. U našem zakonodavstvu, podstrekavanje je u pojedinim slučajevima predviđeno kao samostalno krivično delo a ono je dovršeno kada je izvršeno uticanje na podstrekavano, bez obzira da li je to učinjeno uspešno ili bezuspešno i podstrekač se kažnjava za krivično delo

¹³ Bačić, F., (1980), *Krivično pravo*, opći dio, Informator, Zagreb, str. 348.

kao da ga je sam i izvršio. Pomaganje je radnja kojom se podržava, unapređuje i pomaže, tj. olakšava izvršenje krivičnog dela izvršiocu. To su ili radnje kojima se vrši priprema za izvršenje krivičnog dela (npr. nabavljanje oruđa za izvršenje krivičnog dela), radnje koje se vrše za vreme izvršenja krivičnog dela ili radnje koje su preduzete nakon izvršenog krivičnog dela. U ovom slučaju bitno je razlikovati izvršioca odnosno saizvršioca od pomagača. Odlučujući kriterijum za to je stvarni objektivni značaj radnji jednog odnosno drugog učesnika. Radnje pomaganja su one radnje koje u smislu teorije vlasti nad delom, nemaju odlučujuće značenje za izvršenje dela.¹⁴ Pomaganje postoji samo u onim slučajevima kada kod izvršioca postoji već ostvarena čvrsta volja za izvršenjem krivičnog dela. Ako takva volja kod izvršioca krivičnog dela ne postoji onda ne postoji ni pomaganje. Tada govorimo o podstrekavanju, pa je potrebno navesti da je osnovna razlika između pomaganja i podstrekavanja, *postojanje volje*. Za postojanje pomaganja potrebno je da budu ispunjeni i određeni uslovi koji se odnose na pomagača, učinioca dela i dela koje on čini:

- potrebno je da pomagač tačno zna lice koje će učiniti krivično delo i kome on treba da pruži pomoć;
- potrebno je da pomaganje bude usmereno na tačno određeno krivično delo;
- potrebno je da za pomaganje kod pomagača postoji umišljaj, i u ovom slučaju ako više lica vrši pomaganje, postoji sapomaganje a lica koja pomažu su sapomagači.

Kao i kod podstrekavanja, pomaganje kao oblik saučesništva će postojati ako je krivično delo izvršeno ili pokušano, pod uslovom da zakon predviđa da se taj pokušaj kažnjava. Pomaganje se razvrstava po raznim kriterijumima - *karakter delatnosti, način pružanja pomoći, vreme pružanja pomoći i način izvršenja delatnosti pomaganja*. U odnosu na karakter delatnosti razlikuje se fizičko i psihičko pomaganje. Fizičko je ono kada se preduzimaju radnje fizičkog ili materijalnog karaktera (npr. otklanjanje prepreka), a psihičko predstavljaju radnje psihološkog karaktera kao što je na primer davanje saveta učiniocu krivičnog dela kako da poćini to delo. Po načinu pružanja pomoći postoji neposredno pomaganje koje postoji kada pomagač sam pomaže izvršiocu krivičnog dela i posredno, kada on to čini preko trećeg lica. Po vremenu pružanja pomoći postoji prethodno pomaganje, a to je pomaganje pre izvršenja krivičnog dela i istovremeno

¹⁴Ibid, str. 351

pomaganje a to je za vreme izvršenja krivičnog dela od strane učinioca. Neki teoretičari smatraju da postoji i pomaganje posle izvršenog krivičnog dela, ali naše zakonodavstvo to isključuje, s obzirom da po njemu postoji posebno krivično delo koje se tiče radnje lica koje je pomoglo učiniocu nakon izvršenog krivičnog dela. Po načinu izvršenja delatnosti, razlikuje se pozitivno pomaganje koje se ostvaruje činjenjem pomagača, i negativno pomaganje koje se ostvaruje nečinjenjem pomagača. Postoji i neuspelo pomaganje koje se ne kažnjava, a ono podrazumeva kada pomagač pomogne određenom radnjom izvršiocu krivičnog dela, a on ne počinio određeno krivično delo u vezi koga mu je pomogao pomagač, i kada izvršilac izvrši određeno krivično delo nezavisno od radnje pomagača. U našem zakonodavstvu i pomaganje je u određenom broju slučajeva predviđeno kao samostalno krivično delo i kažnjivo je (npr. krivično delo pomaganje neprijatelju), a odgovornost pomagača postoji samo kada on postupa sa umišljajem, a potrebno je da je krivično delo izvršeno ili bar pokušano u vezi koga je on pomogao izvršiocu.

Pored izvršioca krivičnog dela, krivično odgovaraju i saučesnici. Oni mogu biti krivično odgovorni samo ako su prilikom izvršenja krivičnog dela postupali sa umišljajem. Kod saučesnika je neophodno da postoji ili direktni ili eventualni umišljaj u odnosu na krivično delo kako bi bili krivično odgovorni i odgovarali pred zakonom. Nehatno postupanje ne povlači krivičnu odgovornost, izuzev kada je to zakonom predviđeno. U našem zakonodavstvu predviđena su pravila po kojima se određuju granice odgovornosti i kažnjavanosti saučesnika. To je predviđeno članom 36 KZ Srbije. Za ostalo, u vezi saučesnika važe opšta pravila koja važe i za izvršioca krivičnog dela. Dakle, saučesnik odgovara samo za onu posledicu koja je nastala shodno obimu njegovog umišljaja. U slučaju da izvršilac svojom protivpravnom radnjom ostvari teže krivično delo iste vrste od onoga koje je obuhvaćeno umišljajem saučesnika, u tada saučesnik neće odgovarati za to teže delo koje je počinio izvršilac već koje je shodno njegovom umišljaju trebalo da bude ostvareno. Ali može se desiti da saučesnik odgovara i za težu posledicu koja je nastala iz osnovnog krivičnog dela u slučaju da se ta teža posledica može pripisati njegovom umišljaju ili nehату, ali je potrebno da ta posledica koja je ostvarena ne može sama po sebi predstavljati posebno krivično delo. Svaki saučesnik odgovoran je samostalno i za sebe. Njegova odgovornost je povezana sa preduzimanjem radnje izvršenja a ne za njegovu krivicu kao ni za krivicu ostalih saučesnika. Postoje dva principa odgovornosti saučesnika i to gornja i donja. Gornja se odnosi da svako odgovara u granicama svoga umišljaja a donja da svako od saučesnika odgovara do granice koja je ostvarena od strane izvršioca. U slučaju da izvršilac izvrši lakše krivično delo,

u odnosu na ono na koje je bila upravljena radnja saučesništva, tj. koje je bilo obuhvaćeno umišljajem saučesnika, on će odgovarati za ono krivično delo koje je stvarno i izvršeno. Dakle, izvršenje lakšeg krivičnog dela od strane izvršioca ide na ruku saučesniku i njemu se mogu uzeti i lični odnosi u obzir prilikom odmeravanja kazne odnosno oslobađanja od kazne. Postoje dve grupe ovih odnosa i to: odnosi i svojstva od kojih zavisi postojanje krivice a to su neuračunljivost, stvarna zabluda, pravna zabluda, prinuda sila i pretnja i druga grupa odnosa predstavlja okolnosti koji mogu dovesti do oslobađanja od kazne ili do blažeg kažnjavanja i tu spada, između ostalog, dobrovoljni odustanak, smanjena uračunljivost itd.

Shodno navedenom, može se desiti da kada se dođe do ovakve situacije, jedan od saučesnika bude blaže kažnjen, drugi bude oslobođen od kazne a treći da bude strožije kažnjen. Ova mogućnost je u zakonodavstvu zasnovana na teoriji limitirane akcesiornosti o kojoj je ranije bilo reči, odnosno da je krivična odgovornost saučesnika nezavisna od krivične odgovornosti izvršioca.

ZAKLJUČAK

Saučesništvo predstavlja važan institut opšteg dela krivičnog prava po kome više lica udružuju svoju kriminalnu energiju u cilju izvršenja krivičnog dela. Kada u izvršenju krivičnog dela učestvuje samo jedno lice – izvršilac, tada postoji jedinstveno krivično delo, a kada u izvršenju krivičnog dela učestvuju dva ili više lica, tada postoji saučesništvo. Reč saučesništvo proizilazi iz etimološkog tumačenja samog pojma i znači "učestvovanje više lica prilikom izvršenja jednog istog krivičnog dela", a ta lica koja učestvuju u izvršenju i ostvarenju krivičnog dela nazivaju se saučesnici. Zajedničko i organizovano delovanje od strane više lica koje je usmereno ka vršenju krivičnih dela predstavlja posebno opasnu pojavu u društvu kojom se nanosi velika šteta. No, pored toga, saučesništvo predstavlja ne samo poseban oblik izvršenja krivičnog dela, već i poseban oblik kriminaliteta, kolektivni ili organizovani kriminalitet koji je znatno opasniji od pojedinačnog kriminaliteta. Ovaj kriminalitet predstavlja, zapravo, kumulaciju kriminalne energije, odnosno zločinačke volje zbog svesne i voljne združenosti više lica u ostvarivanju krivičnog dela. U pravnoj teoriji, ali i u uporednom krivičnom zakonodavstvu, na različite načine se određuju pojam i oblici saučesništva, kao i način, granice i osnovi krivične odgovornosti i kažnjavanja saučesnika. Pri tome je od značaja da se radi o svesno i voljno preduzetoj saučesniškoj radnji (umišljaj) kojom se u bilo kojoj meri, na bilo koji način doprinosi ostvarenju posledice krivičnog dela,

bilo kao uzrok (saizvršilaštvo i podstrekavanje) ili kao uslov (pomaganje). Saizvršilac učestvuje određenim radnjama koje u opisu bića krivičnog dela predstavljaju radnju izvršenja. Preduzimanje radnje pomaganja koja je veoma česta prilikom vršenja krivičnih dela može se preduzeti za vreme vršenja krivičnog dela, ali i pre toga. Može se zaključiti da saučesništvo u krivičnom delu u svim svojim oblicima predstavlja radnje koje imaju visok stepen društvene opasnosti čiji je intenzitet još veći zbog učešća više lica, koja svojim radnjama vrše krivična dela, a koje su sankcionisane pozitivnim zakonskim propisima.

LITERATURA

- (1) Bačić, M. (1980) *Krivično pravo, opći dio*. Zagreb: informator
- (2) Čejović, B. (2002) *Krivično pravo, opšti deo*. Beograd: Službeni list
- (3) Jovašević, D. (1998) *Leksikon krivičnog prava*, Beograd: Službeni list SRJ.
- (4) Jović, M. (2011) *Krivično pravo, opšti deo*, Leskovac: Kolor pres.
- (5) *Krivični zakonik RS*, ("Sl. glasnik RS", br. 85/2005, 88/2005, 72/2009 i 111 od 29.12.2009.)
- (6) Lazarević, LJ. (2006) *Komentar krivičnog zakonika Republike Srbije*, Beograd: Savremena administracija.
- (7) Nedić, D. (1977) Sličnosti i razlike između podstrekavanja i drugih oblika saučesništva, *Pravni život*, br.11, str. 37
- (8) Srzentić, N., Stajić, A., Lazarević LJ. (1978) *Krivično pravo SFRJ, opšti deo*, Beograd: Savremena administracija.
- (9) Tomić, M. (1985) O saučesništvu u izvršenju krivičnog djela, *Jugoslovenska revija za krivično pravo i kriminologiju*, br. 2-3, str. 25-37

FEATURES COMPLICITY IN THE CRIME

In this paper author analyzes the institute of complicity. Complicity is one of the most complex institute criminal justice, which is determined in accordance with certain principles of the state, the criminal policy and tasks of criminal legislation. This dangerous form of crime which implies the participation of several persons in committing a criminal offense, in the modern criminal law is given more attention. Complicity emerged relatively late as criminal justice institute. Systematic legal and law definition of the institute of complicity began only in the eighteenth century, when the criminal law developed as a separate branch of legislation.

In the earlier legislation, there were no particular provisions regarding of complicity, but there was a concealment of criminal acts with the offense,

but not the concurrence of several persons during the commission of the same crime. It is this reason-absence of boundaries between assistance and concurrence of a person during the same criminal offense, led to all perpetrators of criminal offenses and punished equally.

KEYWORDS: criminal act / an accomplice / the perpetrator / objective relationships / subjective relationship / the instigator / accomplice